

вості здійснювати відібрання біологічних зразків у особи, до проведення її допиту в якості свідка, оскільки в такому випадку свідок не має змоги належним чином використовувати належні йому права, передбачені ч. 1 ст. 66 КПК України.

Зазначена позиція знаходить своє певне підтвердження і у Інформаційному листі апеляційного суду Кіровоградської області «Про деякі питання застосування положень Кримінального процесуального кодексу України під час судового провадження у першій інстанції», де зазначено що відібрання біологічних зразків для експертизи можливе у осіб, які перебувають у процесуальному статусі підозрюваного (ст. 42 КПК), потерпілого (ст. 55 КПК), свідка (ст. 65 КПК).

Таким чином можна зробити висновок про те, що особа у кримінальному провадженні набуває повноцінний статус свідка тільки під час її допиту. А оскільки відібрання біологічних зразків у осіб здійснюється за правилами ст. 241 КПК України «Освідування особи», які перебувають у процесуальному статусі підозрюваного (ст. 42 КПК України), потерпілого (ст. 55 КПК України), свідка (ст. 65 КПК України), то відібрання біологічних зразків у свідка можливо також тільки після його допиту.

В той же час кримінальний процесуальний закон дозволяє здійснювати відібрання зразків з речей і документів у особи, до проведення її допиту в якості свідка, процесуальний порядок якого встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей та документів (ст. ст. 160-166 КПК України).

Телійчук Віталій Григорович,

к.ю.н., с.н.с., доц., доцент кафедри

Кисельов Андрій Олександрович

к.ю.н., ст. викладач кафедри

оперативно-розшукової діяльності

та спеціальної техніки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Протидія злочинності оперативно-розшуковими заходами містить у собі систему оперативно-розшукових та інших заходів і реалізується в окремих організаційно-тактичних формах. Однією з них є оперативно-розшукове запобігання злочинам, яке фактично є формою реалізації концепції філософів-гуманістів про те, що краще запобігти злочинам, ніж карати за їх вчинення. Фактично названа форма ОРД є реалізацією світових стандартів та вимог Конституції України щодо забезпечення органами державної влади дотримання законів, охорони громадського порядку, прав і законних інтересів громадян. Враховуючи те, що оперативно-розшукова стратегія є складовою державної стратегії протидії злочинності взагалі, оперативно-розшукове запобігання злочинності слід розглядати як складову запобіжної діяльності держави. Отже, актуальність дослідження питань оперативно-розшукового запобігання злочинності зумовлена низкою об'єктивних чинників.

Протидія злочинності – одна з необхідних умов реформування українського суспільства. За роки незалежності в Україні було прийнято багато законів, указів, концепцій, програм, інших нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю та корупцією, а також на реформування правоохоронних і судових органів. Але всі ці заходи не дали відчутних позитивних результатів. Запобігання злочинності не стало одним із пріоритетів внутрішньої політики. Нині дуже гостро стоїть питання: іти далі шляхом криміналізації суспільства – чи шляхом запобігання і протидії кримінальній експансії? [1].

Проблемам запобігання злочинів з використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності були присвячені роботи таких фахівців, як І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Горбачевський, Л.Ф. Гула, С.В. Діденко, В.П., Дробот, І.М. Зубач, Д.Г. Казначеев, А.Г. Лісовий, В.П. Меживой, Р.А. Халілев, П.Я. Мінка, Д.Й. Никифорчук, В.О. Глушков, О.В. Кириченко, Д.А. Михайличенко, Н.Є. Філіпенко та ін.

У протидії злочинності особливе місце відводиться запобіганню злочинним проявам та іншим видам правопорушень. У зв'язку з цим залишається актуальним постулат, що злочин легше та важливіше запобігти, ніж розслідувати, а потім здійснювати правосуддя. Тому головним напрямком протидії злочинності є запобігання їй. Значення запобігання злочинам як головного напрямку протидії злочинності визначається тим, що воно є найбільш гуманним та ефективним засобом підтримки правопорядку, забезпечення безпеки суспільства тощо. Одним з різновидів запобігання злочинам НПУ є оперативно-розшукове запобігання [2].

У теорії попередження злочинності протидія злочинам, як складна система діяльність, поєднує такі підсистем: 1) загальну організацію боротьби (інформаційно-аналітична діяльність, кримінологічне прогнозування, визначення стратегії й тактики боротьби зі злочинністю, програмування боротьби зі злочинністю, створення і вдосконалення правової основи, реалізація, коректування програм боротьби зі злочинністю, координація діяльності суб'єктів щодо боротьби зі злочинністю, організація та розвиток наукових досліджень у цій сфері, підготовка професійних кадрів і підвищення їх кваліфікації, формування правової культури членів суспільства тощо); 2) профілактику злочинів як систему заходів, які застосовують у суспільстві, щоб стримати зростання злочинності і знизити, за можливості, її рівень усуненням детермінант злочинності, а також за допомогою запобігання та припинення конкретних злочинів; 3) правоохоронну діяльність, що передбачає репресивну (каральну) практику (здебільшого, розкриття злочинів, притягнення винних до кримінальної відповідальності, призначення покарання особам, винним у вчиненні злочинів тощо), а також право відновлювальної діяльності (відновлення порушених злочином законних прав і інтересів, забезпечення відшкодування завданої шкоди тощо). При цьому у кожному конкретному випадку щодо різних видів злочинів співвідношення правоохоронної діяльності та профілактики має бути максимально збалансованим [3].

Оперативно-розшукова діяльність займає особливе місце в системі державно-правового регулювання, будучи, по суті, закритою формою контролю девіантної поведінки, і в силу цього потребує жорсткої регламентації. Оперативно-розшукова профілактика є однією з організаційно-правових форм ОРД, складо-

вою (елементом) загальної системи заходів, здійснюваних всіма державними органами, громадськими організаціями щодо попередження правопорушень.

Ефективність здійснення оперативно-розшукової профілактики певною мірою залежить від правильного розуміння її сутності та визначення її місця в системі запобіжної діяльності ОВС. На сьогодні, на жаль, в теорії і на практиці використовується різна термінологія щодо визначення поняття запобігання злочинності: «запобігання», «попередження», «профілактика», «припинення», «боротьба», «протидія» тощо. Дехто з кримінологів зазначені терміни вважає синонімами, з чим неможливо погодитись. Заслуговує на увагу позиція А.Ф. Зелінського, який намагався знайти універсальну категорію, яка б адекватно відображала форми протидії злочинності, не пов'язані з кримінальним покаранням. Такою категорією він вважав попередження злочинів як систему заходів, які вживає суспільство для того, щоб стримувати зростання злочинності і, по можливості, знизити її реальний рівень шляхом усунення та нейтралізації її причин та умов, що їй сприяють. Більш вдалою як об'єднувальною категорією є «запобігання злочину». Вона повинна об'єднувати поняття профілактики, попередження і припинення злочину, при чому саме в такій послідовності, яка характеризує, окрім іншого, і ступінь наближення діяння до його безпосереднього вчинення злочину. Після вчинення злочину розпочинається дія другого напрямку протидії злочинності – застосування кримінально-правових засобів впливу на неї, основним з яких залишається кримінальне покарання [4].

Як свідчать наукові праці вчених та практична діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, в наш час особливої уваги вимагає дослідження та визначення правового аспекту оперативно-розшукової діяльності та її основної категорії оперативно-розшукової тактики. З урахуванням стану протидії сучасної злочинності і особливо організованої, протидіяти їй тільки гласними силами дуже важко або зовсім неможливо. Тому, оперативно-розшукова діяльність відіграє в цьому процесі важливу роль. Як відомо, у протидії злочинності застосовуються негласні сили, засоби, форми та методи ОРД. На жаль, застосування негласного апарату, засобів, методів і форм ОРД інколи призводить до дій, які межують з порушенням законів. У зв'язку з цим оперативно-розшукова діяльність, як і будь-яка діяльність, потребує обов'язкового правового регулювання, а процес застосування елементів оперативно-розшукової тактики у протидії злочинності, на нашу думку, – особливого.

Аналіз низки нормативно-правових актів, що представляють вітчизняне та зарубіжне законодавство у сфері оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження, підсумки вивчення досвіду правоохоронної діяльності в Україні свідчать про те, що в сучасний період виникає нагальна потреба у реформуванні концептуальних підходів до організації роботи оперативно-розшукових підрозділів та органів досудового розслідування й суду. Заслуговують на підтримку та схвалення кримінальні процесуальні норми, що забезпечують максимально швидке реагування органами досудового розслідування на повідомлення про вчинений злочин, із яких джерел воно б не надходило. Система слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, передбачена в новому КПК України, є унікальною і найбільш досконалою, порівняно із законодавством як країн СНД, так і Європи, та в перспективі надасть можливість проводити досудове розслідування з найбільшою ефективністю та в

максимально короткі проміжки часу.

Проте, зміни, внесені до Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, значно звузили поле діяльності оперативних підрозділів, які свої знання та професіоналізм у протидії злочинності могли б використати у більшій мірі, за умов належної правової регламентації її ведення [5, с.338-339].

На наш погляд, визначення структурних елементів оперативно-розшукової протидії злочинам підрозділами кримінальної поліції можливо шляхом аналізу завдань, які ставляться Національній поліції щодо протидії злочинності. Зі змісту ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію України» випливає, що метою оперативно-розшукової протидії злочинам підрозділами кримінальної поліції є зниження рівня злочинності у суспільстві, що можливо шляхом запобігання злочинів і осіб, що їх вчинили.

Головну правову основу оперативно-розшукової діяльності, а відповідно й оперативно-розшукової протидії злочинності становить Конституція України. Її норми є нормами прямої дії та мають найвищу юридичну силу. Всі інші закони й підзаконні нормативні акти повинні відповідати Конституції.

Практичний досвід діяльності оперативних підрозділів кримінальної поліції свідчить, що не лише Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальний процесуальний кодекс відіграють ключову роль для здійснення їхньої діяльності та проведення низки оперативних заходів. Вагомими є й відомчі накази та інструкції, які спрямовані на виконання вказаних законів. Вони детально та зрозуміло, на основі розробки їх досвідченими практичними працівниками, допомагають втілити в життя мертві декларативні положення вказаних вище законодавчих актів, створюючи теоретичний механізм та виступаючи методико-правовою основою для діяльності згаданих підрозділів.

Нині констатуємо відсутність серйозних успіхів у справі протидії злочинності, що не може в остаточному підсумку привести до корінного зламу негативних тенденцій і якісній зміні кримінологічної обстановки. Такий стан речей є наслідком:

відставання правової бази від потреб правоохоронної практики; недоліків у діяльності правоохоронних і контрольно-наглядових органів, насамперед їхньої роз’єднаності, відтоку професійних кадрів, нерозв’язаності проблем матеріально-технічного і фінансового забезпечення; складної криміногенної ситуації в регіоні; руйнування системи профілактики злочинів; відсутності взаємодії між інститутами державної влади і громадянського суспільства [6].

1.Телійчук В. Г.Оперативно-розшукове запобігання розбійним нападам / В. Г. Телійчук // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 435-441. – Режимдоступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2015_1_61.

2.Мишко В. В. Складові запобігання злочинам оперативними підрозділами ОВС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved>

3.Кушпінт В. П. Оперативно-розшукова профілактика у системі протидії злочинам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4923/kyshpit2.pdf>

4.Кириченко О.В., Шевченко О.А., Оперативно-розшукова профілактика злочинів як вид діяльності ОВС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/29643/%CA>

5.Телійчук В. Г.Теоретико-правові та практичні проблеми оперативно-розшукового законодавства / В. Г. Телійчук // Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (7–8 квітня 2017 р.). Кропивницький : «КОД», 2017. – с.338-343.

6.Телійчук В. Г.Нормативно-правові акти підзаконного характеру як складова частина нормативного регулювання оперативно-розшукової протидії грабеджам і розбійним нападам / В. Г. Телійчук // Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам: матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 25 травня 2017 р.). – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – с.87-91

Тунтула Александра Сергеевна

к.ю.н., доц., доцент кафедри
гражданского и уголовного права и процесса
Черноморского национального университета
имени Петра Могилы, г. Николаев

НОВАЯ ДОКТРИНА СТУПЕНЧАТОГО СУЩНОСТНОГО ВИДОВОГО ДЕЛЕНИЯ СУБЪЕКТИВНЫХ ИСТОЧНИКОВ АНТИКРИМИНАЛЬНЫХ СВЕДЕНИЙ

Предлагается вторая вариация новой доктрины ступенчатого сущностного видового деления субъективных источников антиделиктных сведений [1, с. 236-270] в развитие диссертационной позиции С. А. Кириченко [2, с. 181-184] в следующей редакции:

1. Личностные источники антиделиктных сведений, т.е. вменяемое физическое лицо, находящееся в сознании и могущее по возрасту осознанно передавать свои мысли, из памяти которой посредством непосредственного общения с ним либо опосредованного исследования его психофизиологических реакций на процесс такого общения или его внутренних переживаний в связи с деяниями, проводимых с ним или затрагивающих его, антиделиктолог получает сведения, которые могут иметь значение для эффективного и/или рационального и/либо качественного противодействия определенному правонарушению, когда *в зависимости от способа восприятия и содержания этих сведений, отношения к правонарушению и особенностей процессуального статуса социосубъекта в антикриминальном судопроизводстве* такого рода источники делятся на следующие виды:

1.1. *Заявитель* – лицо, обратившееся в антиделиктный орган с заявлением или сообщением о продолжающемся, уже содеянном или только готовящемся реальном либо предполагаемом криминальном правонарушении.

1.2. *Свидетель* – лицо, в отношении которого главный субъект антикриминального судопроизводства не имеет обоснованных сведений об его участии в криминальном правонарушении, которое не потерпело от этого деяния (события, явления) и хранит в памяти какие-либо сведения, имеющие значение для правильного разрешения антикриминального дела.

По способу восприятия и содержанию такого рода сведений свидетели делятся на:

1.2.1. *Очевидца* – лицо, непосредственно (воочию) наблюдавшее обстоятельства приготовления или совершения криминального правонаруше-